

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYDSK MAANEDSSKRIFT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

VED

CL. ESKILDSEN OG H. LAUSTEN-THOMSEN

INDHOLD:

Martin Madsen: Hviding Kirkes Historie.

Nr. 10. 16. Aarg.

1. April 1940.

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

Banken for Brørup og Omegn

Aktselskab

Kontortid 10—12 og 2—4

BRØRUP

Køb dansk Arbejde!

Sparekassen for Randers By og Omegn

Kontortid 10—1 og 3—5

„Telefon 3310 (4 Linier).“
Randers

*Støt de
sønderjydske Indsamlinger*

KURANSTALLEN
Gl. Skovridergaard
V. STARCKE
OVERLÆGE
ÅBEN HELE ÅRET
SILKEBORG
FORLÅNG
PROSPEKT
TLF. 514
515

N. MIKKELSEN SØRENSEN

Murermester og Entreprenør

Ndr. Fasanv. 217 Tlf. C. 4520, Taga 1700 og 1717

KØBENHAVN

Det danske Gødnings-Kompagni A/S

København

Nykøbing F., Odense, Aalborg, Struer, Vejle, Aarhus, Esbjerg, Sønderborg

Ældste og største
Gødningsforretning
i Danmark.

Eneste Fabrikant
af Superfosfat
her i Landet.

Salgskontor for Danmark for

A/S Dansk Svovlsyre- & Superphosphat-Fabrik

Aktselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

København F.

KABELVÆRK . TRAADVÆRK . VALSEVÆRK

Spare- og Laanekassen

i Aarhus.

St. Torv 6. Aarhus. Telf. 101.

Kontortid: 10—1 og 2¹/₂—5¹/₂.

Graasten Bank A/S

Kontortid 9—12 & 2—5

Lørdag 9—1

GRAASTEN

Spare- & Laanekassen
for Kolding By og Omegn

Stiftet 1856

Reservefond ca. 1¹/₂ Million

Sparekassen
for Haderslev Bys Omegn

Kontortid:

9—12, 2—4. Lørdag 9—1.

HADERSLEV

Andelsselskabet

Odense

Eksportslagteri

ODENSE

Smith & Co. A/S

Cykler og Cykledele

en gros

ODENSE

Reserveret

„B“.

A/S

Jyllands Papir-Værk

Aarhus

Aktieselskabet

Banken for Randers og Omegn

R A N D E R S

A/S Horsens Privatbank

Telf. 129

H O R S E N S

SPAREKASSEN FOR THISTED AMT

Stiftet 1829

Indskudskapital: 12 Mill. Kr.

Reserver: 950 000 Kr.

Andelsselskabet

De forenede Mejerier

Aarhus

Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn

HOBRO — Telefon 13

Støt

*de sønderjydske
Indsamlinger.*

A.B.C.

Jydsk Grundejerkreditforening

Herning.

Kasseobligationer 170.318.100 Kr.

Morsø Støbegods

Aktieselskabet

N. A. CHRISTENSEN & CO.

Kgl. Hof-Leverandør

Nykøbing Mors

A/S H. C. Møllers Sæbefabrik & Oliemølle

A A R H U S

Grundlagt 1829.

Telf. 9800

Prima blød Sæbe, Linolie og Fernis.

Aktieselskabet

Vejle Textilfabrik

Aktieselskabet

Jernkontoret

Aarhus

København

Windfeld-Hansens Bomuldsspinderi

Aktieselskab

Vejle

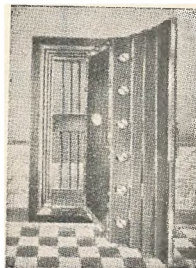
Indbrudssikre, patentbeskyttede
Panserdøre, Panserskabe
Døgnbox og øvrige **Boxanlæg**

M. H. JÆGER

Aarhus Pengeskabsfabrik

Grundlagt 1894

Tusindvis af Referencer over hele Landet
og adskillige Steder i Udlandet.

Aktieselskabet

J. C. Modeweg & Søn

København

Hotel

ALSSUND SØNDERBORG

Telefon 70 og 352

vis a vis Slot - Park - Strand

Sparekassen for Nyborg By og Omegn

Nyborg.

er den 18. April!

Støt Dybbøldagens
Jindsamling!

Derved fremmes dansk Arbejde paa begge Sider af
Danmarks Sydgrænse

HARESKOV KURANSTALT

ved København
Bagsværd St., Tlf. Bagsværd 348.

Nervespec. :
Dr. med. Overlæge *Einar Geert-Førgensen.*
Spec. i med. Sygdomme:
Dr. med. *Vagn Beck.*
Fysiurg: Dr. *Eigil Kjer.*

Patienter og Rekonvalescenter efter alle Sygdomme modtages (ikke Tuberkulose).
Electrocardiografi, Finsenlys, Diathermi,
Kortbølge, Massage og med. Bade.
Diæter og Affedning.

Monter Deres Lejlighed med

GRAM

Tæpper eller Løbestoffer

GRAM TÆPPEFABRIK A/S

1. April 1940.

Hviding Kirke set fra Syd.

Hviding Kirkes Historie

Af Martin Madsen.

Hviding Sognekirke ligger paa et gammelt historisk Sted, derom vidner bl. a. Fundene af et Par Stenaldergrave i Kirkens umiddelbare Nærhed, endvidere er der stor Sandsynlighed for, at Hviding Herredsting i alt Fald en Tid har været her.

Kirken er tækket med Bly; den bestaar nu af et oprindeligt Kor med Apsis og Skib, samt et nyere Vaabehus mod Syd. Det er en senromansk Tufstensbygning paa Kvadersokkel.

I det følgende skal der prøves paa at give en Fremstilling af, hvordan den gamle Kirke er naaet til at faa sit nuværende Udseende.

Da Knud den Store i Tidsrummet 1019—35 indførte Kristendommen til Danmark fra England, er der Grund til at antage, at den samme Ordning, som var gældende i England, ogsaa blev indført her i Landet. Man havde der 3 Kirkeformer:

Hovedkirker, mindre Kirker og Markkirker. Det er ikke historisk godtgjort, men det er vel sandsynligt, at et helt Herred i disse Tider kun har haft *een* Kirke at samles om, den saakaldte Herredskirke, og meget taler for, at Hviding Kirke netop har været en saadan Herredskirke. Folk var jo van til at samles paa Tingstederne, og derfor rejstes de første Kirkebygninger paa saadanne Forsamlingspladser. Dette forklarer maaske i nogen Maade, hvorfor Kirken har faaet denne ucentrale Beliggenhed i Sognet.

I den gamle Ribe Bispekrønike fortælles det, at Biskop Thura, der faldt i Slaget ved Fodevig 1134, var den, der begyndte paa Ribe Domkirke. Men Domkirkens Bygning har sikkert medført, at bygningskyndige Ordensbrødre er blevet hentet til Landet fra Tyskland, og de har maaske haft en særlig Forkærlighed for Tufsten, det Materiale, man særlig benyttede i deres Hjemland; men Grunden kan jo ogsaa være den, at der har raadet den Overbevisning, at kun Materiale, der var hentet langvejs fra, var værdigt til at bygge Gudshuse af.

Tufstenen kom hertil fra Utrecht og Deventer; disse Byer stod i livlig Handelsforbindelse med Ribe. Tufstenene er i fladbundede Baade sejlet her til Landet til Hviding Nakke, der netop paa denne Tid var Stabelplads for Ribe. Her er Stenene blevet omladet i mindre Baade og sejlet op ad Ribe Aa til Bispestaden, en Del er maaske ogsaa kørt paa Oksevoerne om gennem V. Vedsted.

Nu er det interessant at lægge Mærke til, at der fra Ribe Domkirke er foregaaet en kendelig Paavirkning til alle Omegnens Tufstenskirker og de danner ligesom en Slags Mellemlid til vore ældste Granitkirker; men ingen af Tufstenskirkerne fremviser andre Former i Anlæg og Udsmykning ud over, hvad der fremkommer paa Domkirken.

Indførslen af Tufstenene ophørte i første Halvdel af det 13. Aarh., og alle Tufstenskirkerne i Ribe Omegn maa altsaa være opført i dette Tidsrum (o. 1134 — o. 1250).

Dermed er det da ogsaa godtgjort, at Hviding Kirke er blevet bygget i dette Tidsafsnit, nærmere bestemt i 2. Halvdel af det 12. Aarh., men hvordan den oprindelig har set ud, ved vi ikke noget om. Tufstenskirken har selvfølgelig ikke været Sognets første Kirkebygning, meget snarere har der staaet en Bygning af Træ, som saa senere er blevet erstattet af den nuværende.

Kirken har fra de ældste Tider haft Apsis, Kor og Skib, men Skibet har oprindelig kun haft en Længde af 15 m. og en Bredde paa 9 m. I Ydermurens halve Højde findes baade paa Kor og Skib et saakaldt tysk Baand, d. v. s. en Forsiringsfrise, der er fremstillet af trekantede Sten. Yderligere er Muren inddelt i Licener, i 4 Felter og en buet

Frise foroven. 3 af Felterne har været forsynet med romanske Vinduer af samme Størrelse som de nuværende Korvinduer. Paa Nordmuren ses endnu Spor af dem. I 4. Felt var der en Indgangsdør paa Sydturen for Mænd og paa Nordmuren for Kvinder, den er nu tilmuret, men ses endnu tydelig i sin oprindelige Form. Siderne er af Tuf, Overliggeren en trekantet Granitsten indesluttet i en smuk Tufstensbue.

Gammelt Billede af Hviding Kirke mod Nord, man ser den tilmurede Kvindernes Indgang. Døren til Koret mangler her, muligvis en Forglemmelse af Tegneren

I Tidens Løb er der imidlertid blevet meget forandret ved Kirken; Skibet er bl. a. blevet forhøjet og forlænget, idet der til det gamle Tufskib er tilbygget 8 m Mur af Telgsten. Forhøjelsen har antagelig fundet Sted i den gotiske Tid, samtidig er de oprindelige Vinduer tilmuret, og der er blevet indsat 3 ejendommelige lave, vifteformede, syvbladede Vinduer, der er indfattet i en 1,30 m høj og 1,80 m bred spidsbuet Blænding. Vinduerne minder meget om dem, der sidder i Ribe Domkirke; disse spidsbuede Vinduer kom desværre til at gribe forstyrrende ind i den smukke Rundbuefrise, det er, som vi senere skal se, værd at lægge Mærke til, at Materialet til Forhøjelsen er de røde brændte Munkesten.

Forskellige Gisninger knytter sig til Skibets Forlængelse. Maaske har her engang staaet et fritstaaende Klokketaarn med et Par Tvillingspir, ingen ved det med Sikkerhed, men i en gammel Præsteindberet-

ning af Pastor Th. Christensen Høst fra 1638 til Professor O. Worm læses følgende:

»Hviding sogn. Findis her ganks intet enten om runeboğstaffue høje eller aær. En smuck kolle kircke er her, paa huilcken vaar to høye spiiir, som to twilling jomfruer skulle haffue ladet opsætte, effter huilcke skibsfølckene paa Vesterhaffuet seglede haffde deris gitzing paa haffuet, och kand det være hen ved 100 Aar siden de foll ned mit udi sommeren. En kaastelig altar udi kireken er effter Historier udi det gamle testament findis.

Ingen klockhus haffue vi, mens klocken henger ubequømmeligen udi vesterenden paa kircken«.

Pastor Høst fortsætter saa selv og mener, at de to Taarne kun er Digtning, højest kunde der vel tænkes to Tagryttere. Det er altsaa temmelig uklart, om der virkelig har været dette Tvillingtaarn, men Helms mener dog, at det maaske har været Tilfældet; i sin Afhandling om Tufstenskirkerne fortæller han bl. a. følgende om Hviding Kirke:

»I flere Henseender afviger Hviding Kirke fra den Type for denne Egn's Tufstenskirker. Kirkens Skib er mere end almindeligt højt, og der er ved hele dens Bygningsmaade noget vist storslaaet, som just ikke er almindeligt ved disse Kirker, og som vistnok har staaet i god Harmoni med den Taarnbygning af den ældgamle brede Form, der med sine to Tvillingtaarne, eller dog Tvillingspir tidligere har hævet sig foran dens Vesterende. Efter, hvad der ved saadanne Tvillingtaarne foran etskibede Kirker er det almindelige, er der Grund til at antage, at ogsaa disse her ved Hviding Kirke har hævet sig op fra en fornedet enkelt bred Taarnbygning foran Skibets vestlige Ende, og ligeledes til at mene, at dette Taarnanlæg i væsentlig Henseende har sluttet sig til den allerældste Type af Kirketaarne og været nær samtidigt med selve Kirkebygningen. Rimeligvis har da dette Taarn, som faldt ned i Reformationstiden, været bygget af Tuf. Til at erholde dette Materiale havde man jo netop her lige ved den store Losseplads en forholdsviis let Adgang. Det vides ikke, at nogen anden Kirke paa Landet i denne Egn vidt omkring har haft et saadant gammelt betydningsfuldt Taarnparti, men overses kan det heller ikke, at Hviding, hvis Navn jo ogsaa Herredet bærer og hvis Tingsted har ældgammel Navnkundighed i den tidlige Del af Middelalderen, maa have været en mere end almindelig betydningsfuld Plads. Og hertil er saa kommet den store Betydning, som det maatte have, at denne paa saa flad en Kyst og lige ud for et smalt Indløb beliggende Kirke kunde være synlig vidt ude og ved sit anseelige Ydre tillige være saaledes kendelig, at den ikke i Fra-

stand kunde forveksles med nogen af de andre ved denne Kyststrækning beliggende Kirker.

Ogsaa i den følgende Tid, da alle Kirker her fik deres Taarne, havde man det, som det endnu let kan skønnes, ved disses Opførelse, i høj Grad for Øje derved tillige at give de søfarende, der besejlede disse Kyster og de flere forskellige udmundende Aaløb, iøjnefaldende Kendemærker, som ikke let lod sig forveksle med hinanden. —

— Ved vore danske Landsbykirkers ældste Vesttaarne kom der jo saaledes ingen Trappetaarne med ved Siderne, men hvad der jo for øvrigt ogsaa tit forekommer andetsteds, oven paa selve den brede Taarnbygning opførtes der derimod oftere her de to mindre »Tvillingtaarne«.

Hvornaar Forhøjelsen og Forlængelsen har fundet Sted kan ikke dateres, men det er i alt Fald sket før 1711, for fra dette Aar findes følgende Optegnelse:

»Fortegnelse paa Hviding Kirches Læng og Bred udentil — $39\frac{1}{2}$ Allen lang, Brede uden Muuren $15\frac{1}{2}$ Allen. Tornet er der ingen paa Kirchen, mens derfor uden er bygt for sig et Klock-Hus — —.«

Og hvorfor er man gaaet over til andet Bygningsmateriale ved Tilbygningen? Mon ikke, fordi man havde erfaret, at Tufsten ikke egnede sig saa godt for Vestkystens barske Klima, den salte Vind fik Tufstenene til at forvitre. Gamle Skrivelser om Kirken støtter min Formodning, thi der støder man flere Gange paa Udtryk som: »er skrøbelig paa Muur«, og derfor er man gaaet over til at anvende mere holdbart Materiale, de brændte Munkesten.

Kirkens Sydmur har ogsaa været udsat for forskellig Forandring, bl. a. er Præstens Indgang i Koret blevet tilmuret, og der er indsat store nye Vinduer, men om dette gives der ogsaa Besked i den gamle Optegnelse fra 1711, det hedder videre:

— Ved Øster-Enden haver Kirchen en Altergolfvet en Rundel. En Sakristi, som gaar af Altergolfvet og til Nør, et Vobenus sønden for Kirchen. Altergolfvet lang uden Muuren 10 Allen. Bred uden Muuren $13\frac{1}{2}$ Allen. Sakriste lang uden Muuren 7 Allen, Bred uden Muuren $9\frac{1}{2}$ Allen. Vobenus lang udentil 7 Allen, Bred udentil 10 Allen. Kircken, Altergolfvet, Rundel, Sakristi, Vobenuus, Klockhuus, Øster Stjert med Port udi er oldt teeket med Bli. Loften paa Kircken, Altergolfvet, Vobenuus bestaar altsammen med Lofft af Træ. Rundel samgt Sakristi er med Steen Hvillinger*). Vestre Ende paa Kircken er ganske

*) Hvælvinger.

med Muur saa høj, som Kircken er; er skrøbelig paa Muur, fattis ogsaa Kalck, sønder og nær Side paa Kircken fattis ogsaa Kalck. Vinner er gamel og skrøbelig; nogle fang paa Kirckelofften er ogsaa ringe. Øster Ende paa Kircken og Altergolfvet brøsfældig. Øster Stiert paa Muur er brøstfældig. Kircken, Altergolfvet, Rundel, Sakristi, Vobenhuus, Klockhuus Bliet derpaa er nogle Stæder gamel og ringe, herforuden er bevilget den Sønder Stiert, som er opbyggt ganske af ny, og Klockehuuset med Nytræ. En Del schall forbedres.

Høxbro d. 17. Nov. 1711.

Ludv. Andersen.

Det maa efter denne Skrivelse antages, at Ombygningen maa have ligget 100 Aar tilbage i Tiden, altsaa i Begyndelsen af 1600, siden alt var blevet saa brøstfældigt.

Sakristiet paa Kirkens Nordside er vistnok først nedbrudt omkring 1855; det var maaske lige saa gammelt som Kirken, dog mener Helms, at det først er tilbygget hen imod Slutningen af Middelalderen.

Ved Nedrivningen har man ladet Døren, der førte fra Koret og ind i Sakristiet, blive siddende. Fra Begyndelsen har der ogsaa været en Dør lige overfor paa Sydsiden, Præstens Indgangsdør, men den er tilmuret.

Endnu kan man se, hvor Sakristiet har været, Granitsoklen mangler her, altsaa en Understregning af, at Sakristiet maaske var lige saa gammelt som Kirken. Man har dog søgt at udslette Sporene ved at paamure nogle flade Granitsten af samme Udseende som Kirkens øvrige Kvaderstensokkel.

Vaabenhuset mod Syd er derimod først opført i Slutningen af Middelalderen. I Folkemunde hed det »æ Skrævt's« — Skriftehus, fordi de, der var belagt med Kirkens Band, her maatte anraabe Præst og Menighed om Medlidenhed, Tilgivelse og Forbøn, deraf Udtrykket »staa Skrifte«.

Her var Kirkens Hovedindgang til 1855, da Vaabenhuset blev nedbrudt, og Indgangen blev henlagt til Vesterenden.

Et nyt Vaabenhus er imidlertid senere opført omtrent paa det gamles Plads, og nu bruges begge Indgange.

Paa Kirkens Vestgavl har der tidligere været flere Murankere end nu, øverst stod »F 4« og »A S«, begge med Krone over, det betyder Kong Frederik 4. og Dronning Anna Sofie. Derunder stod »C. D. G. R.« = Conrad Ditlev, Greve Reventlow som var Amtmand i Haderslev. Herunder »L. T. H.« = Lauritz Thura, da Biskop i Ribe Stift og Aarstallet

»1729«, nederst »C. F.« = Clement Fog, Sognepræst og »J. J.« = Jef Jepsen, som var Kirkeværge.

1729 betegner sikkert det Aar, da Vesterenden er blevet restaureret, vi hørte jo allerede 1711, at Kirken var skrøbelig. Nu findes kun tre Bogstaver nemlig C. F. og F. og Aarstallene 1729 og 1855, d. v. s. det Aar, da Sakristi og Vaabenhus blev revet ned.

Paa Sydmuren staar Aarstallet 1766, hvilken Ændring der dengang er sket, vides ikke, men maaske er de store stilløse Vinduer paa Sydsiden da indsat.

I en Beretning fra 1754 oplyses følgende: I Mangel af Taarn, staar paa Kirkegaarden et muret og blytækket Klokkehus med Tremmer til behørig Tid at aabne til alle Sider. Dette Klokkehus maa altsaa være blevet bygget, fordi Klokken hang saa ubekvem i Kirkens Vesterende (jfr. Indb. 1638): Dette Klokkehus stod Syd for Kirken; hvornaar det er blevet revet ned, vides ikke, men i kirkelig Statistik fra 1841 omtales et Klokkehus, som sikkert ikke er det fritstaaende, men snarere Tagrytteren paa Kirken. Pastor Evertsen siger i et skriftligt Udkast til en Indberetning fra ca. 1875: »Et egentlig Taarn findes ikke, men kun et lille Hus til Klokkerne hæver sig over Taget paa den østlige Ende af Kirken lige overfor Pillerne foran Koret hen til Alteret — umiddelbart under det lille Hus, som er konstrueret af Træ og paa hvis Spids, der sidder en Vejrhane, hænger en lille Klokke —.«

Paa Apsis Blytag staar Aarstallet 1880, det Aar blev Tagrytteren fornyet og maa forinden have staaet et halvt eller helt 100 Aar.

Aarhundreder igennem har Kirken haft 2 Klokker, som har ringet til Fest og Sorg for de skiftende Slægter; den største og ældste var en Bronzeklokke, den havde en Højde paa 0,76 m og et Tværmaal paa 0,86 m, den vejede omkr. 400 kg, den bar i 3 Rækker over hinanden følgende Indskrift:

1. Hans vom damme got mi tho Hamborck MDLXXXIX den X Juli.
2. Disse Klocke de hat geten latn der Er unt Fester iuncker:
3. lodwich Nielsen Arfgesessen tho Huxbrug. Trulus Nielsen tho Astorp.*)

*) Truels Nielsen er sikkert den samme, der nævnes 1602 som Ejer af Astrupgaard i Brøns Sogn; han tilhørte Familien Winther, i Dansk Atlas VII læses følgende derom: Astrupgaard i Brøns Sogn Ejer: 1408 Eiler Juul; Svend Winther og Anna Eilersdatter Juul. Truels Winther 1474 og Peter Rantzaus Datter af Trøjborg, Peter Winther 1530 giftede sig med Hr. Nielses Datter af Brøns, Niels Petersen 1567, Truels Nielsen 1602“. I hans Tid blev Gaarden delt.

Til 1880 havde Kirken en mindre Klokke, ligeledes af Bronze, 0,36 m høj og 0 35 m i Gennemsnit, dens Indskrift var:

»Claus Asmussen me fecit Hussum 1696«.

Efter at den længe havde været sprungen, faldt den til sidst ned og blev solgt til Bochum; som Erstatning anskaffedes nu vistnok en lille Staalklokke med Tonen fis, den kostede 45 Mark og blev leveret af »Bochum Verein für Bergbau und Gusstahl Fabrikation«.^{*)}

Monteringen af Klokken kostede 30 Mark. Men paa Grund af denne lille Staalklokkes ubetydelige og skarpe Tone besluttede Menighedsraadet i Maj 1902 at anskaffe to nye Bronzeklokker, der kunde klinge sammen, og man vilde saa sælge den gamle Bronzeklokke. Man antog et Tilbud fra et Klokkestøberi i Apolda om Levering af de to Klokker, men de blev aldrig afleveret, for Firmaet gik i Mellemtiden konkurs. Saa blev der antaget et nyt Tilbud fra Klokkestøberiet Fr. Schilling i Apolda, (det største Firma af den Slags i hele Tyskland). Støbningen lykkedes godt. Klokkerne blev første Gang taget i Brug 1. Juledag 1902. Den store Klokke vejede 365 kg og havde B-Tonen, den havde følgende Indskrift: Kom til mig, som lider Møje og er besværede, og jeg vil give jer Hvile. Mat. 28.

Den mindre Klokke vejer 183 kg, den har D-Tonen og bærer Indskriften: Hvem, der tror paa Sønnen, har det evige Liv Joh. 6, 31. Udgifterne var 1532 Mark 30 Penning, dette Beløb blev skaffet til Veje:

1. Fra et tidligere samlet Byggefond.
2. Ved Salg af den gamle Klokke til et Museum i Hamborg for kirkelige Oldsager, den blev solgt for Metallets Værdi.
3. Ved et Tilskud af Kirkekassen.

I 1917 kom der en Forordning fra det tyske Krigsministerium om, at Kirkeklokkerne skulde afleveres til Kanoner, men Menighedsraadet satte sig imod Afleveringen med Undtagelse af Sognepræsten. Militæret kom da og nedtog den store Kirkeklokke og bortførte den. I 1920 fik Hviding Kirke ogsaa sin Genforeningsklokke. Den er støbt i Aalborg, den har en Vægt af 239 kg og bærer følgende Indskrift forfattet af H. Rode:

De Smithske Støberier, Aalborg, gjorde mig til Hviding Kirke.

»Til at samle danske Slægter gav mit Folk mig atter Mæle!«

»Jeg kvaltes under Krigens Gny, jeg sang igen ved Fredens Gry.«

^{*)} Bochum Forening for Bjergværksdrift og Støbestaalsfabrikation.

Noget af det første, man lægger Mærke til, naar man kommer ind i Kirken er det for Landsbykirker usædvanligt høje Rum.

Loftet ligger nu under de svære Egebjælker; et Sagn vil vide at fortælle, at Egetømmeret til Kirken skal være hugget i dens umiddelbare Nærhed; Stedet kaldes endnu Blaa Skov.

Hviding Kirkes Indre.

Det marmorede Loft skal være malet allerede 1740; det er delt i 3×7 Felter. Midt i Skibets Loft er anbragt følgende Navnetræk med Kroner: C. VI. (Chr. 6), S. M. (hans Dronning Sofie Magdalene), F: (Kronprins Frederik), S. (Kronprinsesse Sofie), derunder Aarstallet 1744. Ved Vesterenden af Loftet, bag Orgelet læses: Hr. Clement Jørgensøn Fog, Jef Jefsøn Kircheværgere.

Korloftet er delt i 3×2 Felter, her findes alle de kristne Sindbilleder: Vindrueklase, Due, Aks, Korset, Guds aabne Øje og Kristi Monogram.

Kirkens Apsis har været smykket med Kalkmalerier. Øverst i Hvælvingen sad Frelseren paa sin Trone indesluttet i en Mandorla omgivet af Evangelisttegnene, ved Siderne stod Johannes og Marie, Gabriel og Mikael. Derunder var en rig Ornamentfrise, hvorunder

Apostlene var malet paa blaa Bund; det var alvorlige, karakterfulde Skikkelser. Hele dette Billedværk er desværre gaaet tabt ved Apsis Restaurering.

Paa Kirkens Nordvæg findes ved den tidligere Kvindernes Indgang flere Kalkmalerier: Et fladbundet Skib med Anker, omtrent midt paa Væggen to kredsformede Figurer, meget primitivt udført, den ene er maaske et Lykkehjul, mens den anden antagelig betegner det Sted, hvor Biskoppen stænkede Vievand, da Kirken i sin Tid blev indviet øverst paa Nordvæggen er i sort og rødt udført et smukt Siksakmønster hvorover der findes 3 Vaabenskjolde, der sikkert alle har deres Tilknytning til Høgsbrogaard. Arkivar Thiset, København, mener, at Vaabenskjoldene har tilhørt følgende Slægter: De 7 Kredse er en Forenkling af Rosenkransernes Vaaben, de tre Kløverblade Elgor Pils og endelig de syv Hjerter og 3 »Rustninger«, Ludvig Clausens.

Over disse Kalkmalerier hænger der to Epitafier, hvorpaa der staar:

1.

Gud baade opreiste Herren,
och han skal och opreise os ved sin Kraftt.

Her nedenfore huiler H. Thomas Henriksen Weile, fordums den Kirchis forstander udi 40 Aar som døde Aar 1686 i sit Alders 70 Aar Med sin Kiære hustru Karen Hansdatter Haweruad som døde i sit 88 Aar leffuede sammen i et kierligt Ægteskab 38 Aar aff Gud med 5 sønner och en datter Velsignede aff huilcke huiler hos dem den Førstfødte S. Henrik Thomsøn som døde i sit 12 Aar Item S. Christian Thomsøn som døde i sit 15 Aar Gud samle dem i sit Æris Rige. Salige ere dine tienere, som Herren finder waagne ect: Luk. 12.

(Tallene med *Kursiv* er antagelig paasat af ringere Guld efter Pastor Weile's Død, derfor har Tidens Tand taget haardst paa dem).

2.

Her needen under giemmes det dødelige
af

Fordum velærværdige og vellærde
Hr. Hans Wedel

Født i Hviding præstegaard 1651

Og døde 1706 i sin alders 55 aar

En ærlig lærere ved denne menighed i 35 aar

Samt det forkrænkelige af hans elskelige og tro Hustru
Anne Christine Thoer
Født i Hellevad præstegaard 1660
Forlod verden 1732 i sin alders 72de aar
En huld og omhygelig moder til 6 Børn, 3 Sønner og 3 døttre.

I samme gjemme bevares ogsaa det hensovede
af

Fordum velærværdige og høylærde

Hr. Clemen Fog

Provst over Hvidding Herred og

Sognepræst ved denne meenighed i 57 aar

Men herunder pastor emeritus i 12 Aar

Han er født i riibe 1682

Døde i wester wedsted hos sin Datter Anne Christiane 1763

I sin Alders 82de aar

En elsket og æret lærere

En hjælpsom Mand for svage og trængende;

En lyksalig fader til 11 børn, 4 sønner 7 døttre

Hvoraf han i livet saae de 9 i brød og ære

De 2 i deres spæde aar indgik for Ham i guds rige.

Hans saa elskte og elskende hustrue

Magdalene Wedel

Hvis henvisnede legeme ogsaa bepryder dette hvilested.

Blev givet verden 1691

Men tilig derfra til et bedre liv hjemkaldet 1737.

I hendes alders 46 aar.

En troe og hwis geraadig hustrue for sin mand

En öm og huld moder for faintige børn

Deres siæle ere i guds haand

Støvet venter Liv og uforkrænkelighed,

Betæn[k] o læsere i din vey

Hvo med iesu saar dig dækker,

Den til livet han opvækker.

In honorem Defunctorium P. Hohne.

I en Kirkeregnskabsbog fra 1700 gives der Oplysninger om, hvad der fandtes af mindre Sager i Kirken:

»Fortegnelse paa Hvidding Kirkes Mob'lia, som den med Rette tilhør og saaledes som forefandtes d. 13. April 1782:

1. 4 store Lyse-Kjerner alle af Messing.
2. Et stort »8« kandtet Tinfad, indsat i Funten at døbe Børn af.
3. En rød Fløvels Messehagel med en Messe-Skjorte.
4. En liden Tinflaske, som bruges til Syge Folkes Tjeneste.
5. Tvende Kalcke med fiire Diske af Sølv, den ene, som bruges i Kierken, er indvændig forgylt og veyer 42 Lod, den anden, som bruges til syge Folk og veyer 13 Lod.
6. En Kierke-Ritual.
7. En Alter-Bog.
8. En nye Klinkke-Pung kandtet med Sølv-Kniplinger og derhos en Sølv-Klokke.
9. En stor Bibel in Folio, som er gammel og meget beskadiget.

Fra en Skrivelse fra 1754 fortælles, at der da fandtes et Skab »med Jerngitter foruden Egedør, hvor Monstranserne har været præ-senteret«. I Sakristiet var et indmuret Skab paa hvis Bagstykke Marie med Barnet var malet.

Døbefonten er 0,95 m høj og 0,90 m i Diameter, den er af rhinsk Sandsten og hugget af en Sten, den er udhulet og har sikkert været brugt til Neddykning. Forneden sidder der fire mærkelige sammenkrøbne Menneskeskikkelser, derover findes et temmeligt bredt Parti bestaaende af Buer og Piller; det minder om arabisk Kunst. Buerne er alle skæve til samme Side. Fonten stod tidligere i Koret til venstre for Korbuen, den havde da en Himmel over, der var forsynet med forskellige Figurer, der forestillede Johannes, der døber Kristus. Neden om Himmelen stod der med forgyldte latinske Bogstaver: Uden at nogen bliver født paa ny af Vand og Aand, kan han ikke se Guds Rige. Oven om stod skrevet: Thomas Hendrici Welejus. Flere af Figurerne fra Himmelen findes endnu paa Kirkens Loft.

1857 blev der skænket et nyt Døbefad og en Daabskande til Kirken.

Ved Kirkens Istandsættelse 1888 fik Døbefonten sin nuværende Plads i Skibet umiddelbart foran Korbuen. I 1889 skænkede James Madison*) Penge til Kirken; for en Del af dem købtes der et stort Plydstæppe, som til Dels dækkede den smukke Font, men det fjernes heldigvis igen 1935, da en anonym Giver skænkede et nyt, stort smukt Døbefad, der kan dække hele den kønne 90 cm brede Døbefont.

Prædikestolen er anbragt ved den sydlige Væg af Kirken, Opgangen til den er inde i Koret med Gennemgang igennem Skillemuren

*) F. i Hviding, se Sprogforeningens Almanak 1940.

mellem Kor og Skib. Dette er noget særpræget for de fleste af vore Tufstenskirker, derom fortæller Helms følgende: »Denne Ejendommelighed ved vore gamle Kirker hensætter os altsaa i hine tidlige Dage, da Præsten, som jo havde sin egen Indgang udenfra ind i Koret, heller ikke forlod sin egen Afdeling af Kirken, men holdt sin Prædiken fra Korsranken. Det er bekendt, at det væsentlig skyldes det af Sorte- og Graabrødre givne Exempel at Prædikestolen fra det 13. Aarh. af som oftest blev flyttet ned i selve Kirkens Skib, saa at Præsten nu maatte gaa ud af sit Kor og træde i en nærmere Forbindelse med sine Tilhørere«.

Om den gamle Prædikestol findes følgende Beretning: Sidder Syn- den for Chorsdøren. Oven om den er skrevet med latinske forgyldte Bogstaver: »Anno domini 1599 dend 6. februar«. Mit omkring den er i Bilthugger Arbeid fremstillet Historien om Mariæ Bebudelse, Reisen til Elisabeth, Christi Fødelse, hans Omskærelse og Besøgelse af de tre Viise. Neden om staar disse Ord: Salige er de, som hører Guds Ord og bevarer det. Luk. 11.

Denne Prædikestol blev i Aaret 1768 erstattet med den nuværende: den er uden kunstnerisk Værdi, den er inddelt i Felter, hvori der bl. a. findes Relieffer af de 4 Evangelister. Den bæres af en englelignende Skikkelse, der meget minder om en Gallionsfigur. I 1890 er den blevet opmalet af Maleren Hagedorn i Skærbæk.

Kirke stolene blev fornyet 1888, de gamle var ogsaa af en meget primitiv Art. Kvindesidens Bænke var saaledes uden nogen som helst Rygstød, og paa Mandssiden sad dette meget højt oppe, for Bænke- enderne fandtes Døre af Egetræ, men de var meget raadne. Tegningen til de nye Kirke stole blev udført af Snedkermester Cosmus, Tønder, mens selvø Arbejdet udførtes af Sognets egne Haandværkere: A. Sivertsen, Raahede, og J. M. Jensen i Hviding.

Aar 1704 skænkede Sognepræsten Johannes Thomas Wellejus af egne Midler et Pulpitur til Mandfolk til Kirken, antagelig det samme, som Orgelet nu staar paa. Denne Gave er ikke faldet sammen med Sognefolkets Ønsker, det fremgaar af et Vers paa Latin, som har været malet paa Pulpituret:

Det Pulpitur Hr. Wedel har
Til Kirken villet give,
Da her paa Stole Mangel var,
Det Gud til Ære blive,
Men tværtimod til denne Tid
Har voldet Strid og Klammer

Og Kirken gavnet ej en Hvid,
 Det er jo Synd og Jammer.

Clemend Fog 1744.

En nøjere Forklaring paa denne Strid faar vi vistnok gennem en Indberetning fra 1768, hvor der staar: »Her var en liden Misforstaaelse blandt Sognefolkene, da de i Anledning af, at Pulpituret blev bygt, maatte forandre deres Stader i Kirken; hvilket ikke uden Allarm bortfaldt.« Pulpituret synes senere hen at være blevet forlænget paa Nord-siden, i det mindste fortælles det, at det tidligere har naaet til hen mod Midten af Skibet, og først i det 19. Aarh. har det faaet sit nuværende Udseende.

Hviding Kirke hører til de faa, som allerede i det 18. Aarh. havde et Orgel, herom findes følgende Oplysning: Anno 1782 blev med hans høyædle og høyærværdig Hr. Biskop Block i Riibe, hans gode Villie og Tilladelse en nye Orgelværk opbygget og ud i Hviding Kirke indsat, hvortil enhver af undertegnede Personer udi Hviding Sogn af en frivillig Gave have givet, nemlig:

Welædle Velærværdige Hr. Joachim Ewald,	
Sognepræst for Hviding Menighed	100 Mark lybsk
Sandemand Bertel Jacobsen Fos i Raahede	600 Mark lybsk
Sognefoged og Kirkeværge Niels Jepsen, Høxbroe	300 Mark lybsk
Welagte Hans Andersen i Hviding	200 Mark lybsk
Sandemand Peter Andersen i Raahede	150 Mark lybsk
Fogden Lauritz Andersen, Høxbrogaard	100 Mark lybsk
Welagte Peter Nielsen jün., Høxbro	50 Mark lybsk
og Welagte Lauritz Andersen i Høxbro	30 Mark lybsk

Summa paa denne frivillige Gave . . 1530 Mark lybsk

Af forbeskrevne Summa blev efter den med Orgelbygeren mony'-	
Amdie Worm udi Engom ved Horsens i Jydland træffede og af hans	
Høyærværdighed ratificerede accordt betalt mod Qvittering 1200 Mark	
Nocken hjælp til Orgelværkets Maling tillige med nogle smaa	
Omkostninger	30 Mark

Summa Udgifter 1230 Mark

Altsaa blev tilgode og udi Beholdning igen den Summa . . 300 Mark

Hvilken Summa nemlig de tre Hundrede Mark lybsk endnu staar og er uafbetalt hos forbeskrevne Sandemand Bertel Jacobsen Fos i Raahede, og hvoraf Renterne af samme saavel af Hans Høyærværdighed selv, som ogsaa af de samtlige frivillige Givere saaledes blev destineret, at den halve Rentte af summa skal aarlig betales til bemeldte Orgelværks Vedligeholdelse, og den øvrige halve Rentte aarlig til den som betjener samme Orgelværk; hvilke saaledes at være i udi ald Sandhed bevidne vi underskrevne.

Hvidding den 6. April 1782.

J. Evald.

Niels Jepsen.

Paa Kirkens Sydmur hænger der en Tavle med Givernes Navne, af den fremgaar det, at Orgelet blev taget i Brug den 26. Maj 1782. Nederst staar følgende Vers:

O, Gud lad denne Gave saa
til Lov og Ære være!
Gid at enhver det høre maa
opmuntres dig at ære,
lad os en Jubelssang paa Jord
det slagiet Lam istemme
og hisset udi høje Chor
paa Englevis at fremme.

Orgelet havde kun et Manual og en »tilhængt« Pedal, eet Vindkammer, 2 Bælge og 9 klingende Stemmer:
Principal 8' — Fløjte 4' — Gedact 8' — Trompet 8' — Oktav 4' —
Oktav 2' — Terts $2\frac{2}{3}$ ' — Quinte $5\frac{1}{3}$ ' — Mixtur, desuden Cymbelstjerne og en Værkventil.

Dette gamle Orgel brugtes gennem godt 100 Aar, men til sidst blev det saa medtaget af Tidens Tand, at det næsten var ubrugeligt, derfor blev det besluttet i Aaret 1892, at Orgelet skulde ombygges. Til dette Formaal indkom ved frivillige Gaver 500 Mark, som blev sat paa Rente. Gennem aarlige Tilskud fra Kirkekassen lykkedes det i de nærmeste Aar at bringe Orgelfondet op paa 1500 Mark, da sattes der igen en frivillig Indsamling i Gang; denne Gang indkom der 900 Mark. Man fik desuden Tilladelse hos Konsitoriet til at inddrage den før omtalte Vedligeholdelsesfond paa de 300 Mark, som i Mellemtiden var vokset til 360 Rigsmark. Nu raadede man altsaa over et Pengebeløb paa 2760 Mark, og dermed var det økonomiske Spørgsmaal løst. De

kirkeældste købte nu det gamle Orgel fra Mariekirken i Haderslev. derefter blev der 1896 afsluttet en Overenskomst med Orgelbygger Emil Hansen i Flensborg. Han byggede derpaa Kirkens nuværende Orgel af de brugbare Dele af det gamle Hviding- og Haderslevorgel. samt af nyt Materiale.

Grundet paa Emil Hansens dygtige og solide Arbejde fik Hviding Kirke nu et stort og godt Orgel for kun 2700 Mark.

Seminarie- og Musiklærer Martens skrev den 3. April 1897 følgende om Orgelet: »Det vil ikke være at skaffe et lige saa omfangsrigt og yderst billigt og til sit Brug fuldkommen tilstrækkeligt Værk«.

Orgelet har 4 Foldebølge, 2 Manualer og en selvstændig Pedal. Manualerne spænder over 49 Toner fra D Dis — d³ Pedal C — C⁰ 25 Toner, desuden Manualkoppel, Cymbalstjerne og Calcant.

Manual I.

1. Principal 8'. 2. Bardun 16'. 3. Gedact 8'. 4. Dobbeltfløjte 8' (ny). 5. Octav 4'. 6. Octav 2'. 7. Quint 2²/₃'. 8: Mixtur tredobbelt, 9. Trompet 8'.

Manual II.

1. Lieb. Gedact 8'. 2. Salicional 8' (ny). 3. Principal 4'. 4. Gedactfløjte 4'. 5. Spidsfløjte 2'. 6. Euphonium 8'.

Pedal:

1. Subbas 16'. 2. Gedactbas 8'. 3. Octav 4'. 4. Principalbas 8' (ny).

Den 4. April 1897 blev Orgelet indviet.

Under Krigen blev der afgivet en Del Piber, men dog ikke flere. end at Orgelet stadigvæk kunde benyttes til Gudstjenesterne.

Noget af det ældste i Kirken er Krusifikset, der har sin Plads paa det oprindelige Sted paa en Bjælke i Korbuen. Det stammer fra det 14. Aarh. Sidefigurerne Johannes og Marie, der ellers plejer at findes paa Bjælken paa hver Side af den korsfæstede Kristus, har i mange Aar været borte. Paa Korsarmenes Ender er der udskaaret Medailloner med de fire Evangelisters Sindbilleder: Mathæus—Englen, Marcus—Løven, Lukas—Koen, Johannes—Ørnen. Engang, ingen ved naar, var Krusifikset blevet helt overmalet med en hæsleg Farve, som helt skjulte de oprindelige, men omkring Aarhundredskiftet begyndte den nyere Maling at skalle af, og de oprindelige Farver tittede frem, endvidere var selve Træværket meget medtaget af Tidens Tand, saaledes manglede den ene af Medaillonerne helt, saa en Istandsættelse var

meget paakrævet, den skete i 1899; alt det hensmuldrende Træværk blev erstattet, og det hele blev gennemtrukket med en bevarende Vædske, derefter blev det malet i de oprindelige Farver af Maleren Vilhelm Jensen, Garding. Da man tog Krusifikset ned, gik den gamle Korbjælke i Stykker, men der blev lavet en ny, nøjagtig som den gamle, den tidligere Indskrift: »Se denne er Guds Lam, som borttog al Verdens Synd«, blev ogsaa paamalet igen. Hele Arbejdet kostede 175 Mark, heraf betalte Overpræsidenten 150 Mark og Kirken de 25.

Krusifikset blev genindviet den 18. Februar 1900 med en Prædiken over Indskriften paa Korbjælken.

I Kirken har der været mange Begravelser, herom kan læses følgende: »Udi Koret er en aaben Begravelse, som hører til Høgsbrogaard. Oven paa Kirkegulvet er en lukket Begravelse, med en Ramme og en aaben Begravelse, som begge hører til Præstegaarden. Neden for i Kirken er tvende lukkede Begravelser, som hører til Jof Jepsen i Høgsbro, den ene med Ramme over med en udhugget Ligsten.

Neden for Alteret skal de lutherske Præster ligge begravet i en Rad ved hverandre, hvis Navne er tegnede paa Alteret.«

Alle disse Begravelser har ført med sig, at Gulvet i Kirken blev meget ujævnt, saa det maatte gøres i Stand, da man 1888 fik de nye Kirkestole.

Overleveringen fortæller os ikke noget om, om Kirken har været indviet til en bestemt Helgen, men adskilligt tyder paa, at den er indviet til Erkeengelen St. Mikael, bl. a. vides, at Anders Brok som Præst i Hviding 1440 stiftede et Alter for den hellige Mikael, endvidere findes Mikael paa de fire Fløjbilleder paa Alteret.

Det lille Sidealter er et Skabalter 1,32 m høj og 0,85 m bred, det er et smukt sengotisk Arbejde og forestiller den hellige Anna med sin Datter Marie paa den venstre Arm og Jesusbarnet paa den højre; ved Siden af hende staar til venstre Clara og til højre Magdalene. Paa Fløjenes Ydersider er malet Blomster. Alteret er fremstillet i den Tid, da Annadyrkelsen stod i sin Blomstring, omkr. 1500, om det dengang har været brugt som Alter i Kirken, vides ikke. I det 17. Aarh. blev det overmalet med en perlegraa Farve, og samtidig fik det maaske ogsaa den lutherske Indskrift: Sancti venerandi non adorandi.*)

Henimod Slutningen af det 19. Aarh. begyndte den graa Farve at springe af flere Steder, og forskellige Smaating manglede ved Figurerne og Ornamenterne, Alteret fik efterhaanden et saadant Udseende, at en

*) Helgener bør æres, ikke tilbedes.

Restaurering var en Nødvendighed. Ved Imødekommenhed fra Autoriteternes Side blev der bevilliget 600 Mark til Alterets Istandsættelse. Den perlegraa Farve blev fjernet, derved kom de oprindelige Farver frem, saa det blev muligt at føre Alteret tilbage til sin oprindelige Skikkelse. Arbejdet blev udført af »Restauratør« Hampe i Slesvig.

Den 22. April 1900 blev det genindviet.

Højalteret i Hviding Kirke. Den syvarmede Lystage er en Gave til Kirken ved Genforeningen fra Anna Holm f. Warming.

Men Kirkens største Seværdighed bliver dog Højalteret. Det er et sengotisk Fløjalter, antagelig fra Begyndelsen af det 16. Aarh. Flere betydelige tyske Kunstkere har skrevet om det, men de er ingenlunde enige om Forklaringen af Kunstværket. Men alle er vist enige om, at Altertavlen paa en el. anden Maade maa have haft et Forbillede, hvorefter den er skaaret; det paavises der ud fra, at der i Bamberg og Schwabach findes Altre, som har en forbavsende Lighed med Alteret i Hviding, men det er jo meget tvivlsomt, at det har været den samme Kunstner, der har udført alle tre Arbejder, derimod ligger det nær at antage, at alle tre Altertavler er udført efter et fælles Forbillede, og det har man fundet i Erhard Schön's Træsnit: Den store Rosenkrans fra 1514.

En opmærksom Iagttager af Altertavlen vil snart opdage, at der er stor Forskel paa Altertavlens Midterparti og Sidefløjene, saa man kunde fristes til at tro, at to Mestre havde arbejdet paa Alteret; dette mener Dr. Fulgsang dog ikke er Tilfældet, men derimod, at Landsbykunstneren til Midterpartiet har haft et Forbillede, nemlig Den store Rosenkrans, hvorimod Sidefløjene er skabt ud af hans egen Fantasi efter Jacob de Voragine, Legenda Aurea (Den gyldne Legende), og derfor er disse Figurer blevet mere kluntede.

Det centrale i Altertavlen er Midterpartiet, 2,10 m højt og 1,60 m bredt, det forestiller Tilbedelsen af den korsfæstede Jesus Kristus af Himlens Hærskarere; men »det var ikke muligt for Kunstneren at fremstille Herren efter Ordene i Den gyldne Legende, som han forkyndte for Marie«, »ledsaget af Englekor, af Forsamlingen af Patriarker, Skarer af Martyrer, Hære af Bekendere og Jomfruer,« men den Korsfæstede selv, ophøjet til Himlen over den tilbedende Verden og omgivet af hine Skarer indesluttet i en stor Rosenkrans, der sammen med de Roser, der er anbragt ved Korsarmene tæller saa mange Blomster som Marias Leveaar« (Haupt).

Selve Rosenkransen og Korset staar paa en tresidet Sokkel, 5 af Roserne er meget større end de andre og forsynet med et gyldent Kors; Beisel mener, at de skal være Sindbilleder paa Kristi 5 Saar. Dr. Fuglsang gør derimod opmærksom paa, at de store Roser antagelig blot betyder et Credo*) og alle de andre et Fadervor eller et Ave Marie.

De fire Roser inde ved Korsarmene er sikkert bare en Forenkling af Erhard Schöns Træsnit, hvor Roserne vokser ud af selve Korset.

Alle Figurerne er meget fint gennemarbejdet, og Kristusskikkelsen er forsynet med et gyldent flagrende Klæde, som det brugtes i Sen-Gotikken. Øverst i Rosenkransen ses Gudfader og Marie som Himmeldronningen med Jesusbarnet; imellem disse to Figurer ses 10 Engle, to holder Kronen over Guds Hoved, det skal maaske betyde plenitudo sapientiae (den fulde Visdom).

Under Korsarmene ses der nu i tre Rækker over hverandre Mennesker, der tilbeder den korsfæstede.

I øverste Række til venstre Johannes Døberen med Lammet, en skægget Olding, Moses med Lovens Tavler, en skægløs Mand, maaske Aron, og endelig David med Harpen; til højre Peter, Johannes, Paulus, en skægget Mand, som vist maa være en Apostel eller Evangelist, og bagest Markus Løven og den hellige Lucas. I mellemste Række til

*) En Trosbekendelse

venstre et nøgent Barn*), en Diakon, antagelig Laurentius, bag ham Pantaleon med Hænderne sammennaglet over Hovedet, Georg, Christophorus og Erasmus, en hellig Biskop, til højre Hieronymus, Gregor, en Biskop (Augustinus?) Jakob og Dominikus eller Benedikt.

I nederste Række til venstre Catharina, Barbara, Ursula med Pilen og Dorothea; til højre den hellige Anna selvtredie, den hellige Magdalene og endelig hellige Fruer og Enker.

Uden for Rosenkransen knæler for nedentil venstre Pave og Kardinal med deres gejstlige Følge, til højre Kongen med sine Fyrster og sit Tjenerskab, for oven to Engle.

Beisel har forklaret Fløjbillederne paa den simpleste og mest indlysende Maade. Det er 4 Billeder, som meget sjældent forekommer, og i dem alle ses Erkeenglen Mikael, det er bl. a., som tidligere fortalt, Grunden til, at man antager, at Hviding Kirke maaske er en Mikaelkirke.

Paa øverste Billede til venstre ses en stor Engel og to mindre i Kamp med 3 Drager eller Djævle, de har alle vundet Sejr over Djævelene. Den store Engleskikkelse er Erkeengelen Mikael og hele Relieffet hentyder til Teksten i Joh. Aab. 12⁷: »Og der blev en Kamp i Himmelen: Mikael og hans Engle gave sig til at kæmpe imod Dragen, og Dragen kæmpede og hans Engle. Men de magtede det ikke, og deres Sted fandtes ikke mere i Himmelen. Og den store Drage blev nedstyrtet; den gamle Slange, som kaldes Djævelen, og Satan, som forfører den hele Verden, blev nedstyrtet paa Jorden, og hans Engle blev nedstyrtet med ham.«

Derunder ses Overgangen over det røde Hav, man ser de synkende Heste og Mennesker, Moses staar i Forgrunden og Mikael, som peger ud over Havet, bag dem Israels Folk. Mikael forekommer som bekendt ikke i Bibelen, men derimod i den gyldne Legende.

Fløjbillederne til højre er vanskeligere at tyde, især det øverste, fordi man ved Restaureringen i 1894 helt har misforstaaet Situationen og givet Manden i Forgrunden et Sværd i venstre Haand; han indtager slet ingen Kampstilling, men er ved at flytte en Klippeblok; han har allerede lagt højre Haand foroven og skal lige til at føre venstre ind under Klippen og løfte den. Dette Optrin viser nemlig hen til et Sted i Legendas Aurea, hvor det fortælles, at en Biskop faar Besked om at bygge en Kirke paa et Sted, hvor man fandt en Tyr, som nogle Røvere havde skjult; da han havde fundet den, vidste han ikke, hvor bred

*) Maaske et Sindbillede paa, at Kristus er blevet Menneske.

Kirken skulde være, men saa blev det sagt ham, at han skulde gøre den saa bred, som han saa Tyrens Fodspor paa Jorden; men der var netop to Klippeblokke paa Stedet, som intet Menneske kunde løfte; men da viste Sct. Mikael sig for en Mand og bød ham gaa hen og løfte Klippeblokkene bort, og han fjernede dem, som de ingenting vejede. Netop denne Scene er det, Relieffet forestiller, derfor staar de forbausede Mennesker og slaar ud med Armene, og Mikael svæver oppe i Skyerne over Mænd og Klippeblokke.

Paa det sidste Relief prøver Billedskæreren at fremstille Antikrists Død efter Ordene i Legenda Aurea, der lyder saadan: »Den fjerde Sejr er den, som Erkeengelen Mikael vil vinde over Antikrist, saa han dræber ham. Og paa den Tid skal Mikael, den store Fyrste, der staar som Værn for dit Folks Børn, staa frem, Daniel Kap. 12. Saa vil Antikrist anstille sig som død, og han vil holde sig skjult i tre Dage, og paa den 3. Dag vil han vise sig og sige, han er staaet op fra de døde, da vil Djævelen med Trolddomskunst bære ham, saa han stiger op i Luften, og alle vil undre sig derover og tilbede ham. Til sidst vil han stige op paa Oliebjerget, han vil staa lige overfor det Sted, hvor Jesus for til Himmels, og da vil Mikael komme og dræbe ham.« Dette Øjeblik er det, Billedet skal forestille, Mikael kommer flyvende med det dragne Sværd og slaar løs paa Antikrist, som Kunstneren har givet samme Udseende som Kristus.

Men Folkene i Forgrunden indtager ikke nogen truende Stilling, snarere en tilbedende og har som saadan slet ikke Tilknytning til dette Optrin, men derimod til de ovenstaaende Ord: »Og alle vil undre sig derover og tilbede ham.«

Men Alterets kunstneriske Højdepunkt er dog maaske nok de 15 Figurer i Alterets Fodstykke, de er alle stærkt levende Skikkelser og fortrinligt gennemarbejdet med udtryksfulde Ansigter og smukke folderige Klæder. Beisel fastholder, at den første Figur til venstre er Sct. Mikael, Alterbeskytteren, men Haupt mener, det er den hellige Leonard, som er Bondesøn og særlig Beskytter af Bønder og Kvæg, og som saadan møder vi ham allerede i det 15. Aarh., oftest i landlige Egne i Stedet for en eller anden af de 14 Nødhjælpere. Efter denne »tvivlsomme« Figur følger saa: 2' Eustachius, 3' Cyriacus, 4' Ægidius, 5' Katharina, 6' Blasius (el. Erasmus), 7' Margaretha, 8' Christophorus, 9' Dionysius, 10' Blasius, 11' Georg, 12' Barbara, 13' Vitus, 14' Achatius, 15' Pantaleon.

Alteret har fra Begyndelsen været malet og forgyldt, men er vistnok blevet nymalet med den kedelige perlegraa Farve, som ogsaa det lille Sidealter var blevet malet med; det er antagelig sket 1678, dette

Aarstal har man nemlig fundet paa den Bog, som Moses holder i sin Haaud. Dengang er maaske ogsaa det murede Fodstykke blevet anbragt, men det er senere blevet beklædt med Træ, hvorpaa der sidder en Trætavle med følgende latinske Vers:

Pasce, Pastor, gregem Dei puriter;
Prædica bona breviter, utiliter;
Administra sacramenta sincere:
Vive pie, juste, caste, candide;
Fac, quod tuum est in laudem Iehovae rite:
Sic amarantinam gloriae coronam percipies certe.

Haec ficta, picta do 82
(v. f. 1682 Thomas Henriksen*).

Paa den smalle Træliste under Fodstykket med Nødhjælperne ses Rester af Navnene paa de 5 første protestantiske Præster: Christian Nielsen, Jens Jensen, Thomas Christensen Høst, Thomas Henriksen W(eile) og Hans Thomsen W(eile). Navnene er maaske anbragt ved Istandsættelsen 1682.

Den førømtalte perlegraa Maling beholdt Alteret ned gennem godt 200 Aar, men da var en Restaurering ogsaa en bydende Nødvendighed. Mange forskellige Smaastykker var i Aarenes Løb faldet af Figurerne, og Ornamenterne var mange Steder raadnet bort, naar saa dertil kom, at den perlegraa Farve mange Steder var skallet af, saa de oprindelige Farver skinnede igennem, kan enhver forstaa, at Alteret havde faaet et grømt Udseende. Man begyndte da indenfor Menighedsraadet at forhandle med Myndighederne om at faa Alteret restaureret, og endelig efter 4 Aars Forløb havde man ved Myndighedernes Velvilje faaet fremskaffet en Sum paa 1600 Mrk., som en gennemgribende Restaurering vilde koste. Hviding Sogn bevilligede 400 Mrk., Haderslev Kreds 500 Mrk. og endelig stillede Provinzialkommission für Kunst

*) Vogt, Hyrde, Guds Hjord omhyggeligt;
prædik det gode kort og gavnligt;
forvalt Sakramenterne uforfalsket;
lev fromt, retfærdigt, retskaffent og kønt;
hvad din Pligt er gør det retteligt til Jehovas Pris:
saa faar du visselig Ærens uvisnelige Krans.
Disse Ord er digtet og malet i Aaret 82. T. H.

und Wissenschaft 700 Mrk. til Raadighed. I 1894 blev Alteret saa gjort i Stand i Heinrich Sauermanns Billedskærerværksted i Flensborg; de Stykker, der manglede, blev genfremstillet, og det raadne blev fornyet, endelig blev den graa Farve fjernet, og derunder fandtes de oprindelige Farver saa godt bevaret, at man kunde genfremstille dem og saaledes føre Alteret tilbage til dets oprindelige Skikkelse. Arbejdet varede fra Februar til August. Men endelig Søndag den 2. September kunde det herlige gamle Alter genindvies.

Tilbage staar nu kun det Spørgsmaal, hvordan er det i Grunden gaaet til, at Hviding Kirke har faaet et saa værdifuldt og sjældent Alter? Det maa jo være lavet efter den store Rosenkrans 1514. Efter 1520 maa vi vel tænke os, at Reformationen saa smaat har begyndt at brede sig i Sønderjylland, men ved Hviding Kirke sad netop i de Aar en meget streng katolsk Præst Hr. Poul Mikkelsen, der under ingen Omstændighed vilde aflægge Ed paa Reformationen ved Haderslevmødet 1528. Han blev af den Grund afsat fra sit Embede af Hertug Christian, men Biskoppen i Ribe tog ham under sin Beskyttelse og gav ham et Vikariat ved Domkirken, men da Reformationen 1536 blev indført i hele Danmark, nægtede han igen at aflægge Ed, og han mistede da Vikariatet.

Beboerne i Hviding har imidlertid været meget imod denne Afsættelse, det kan vi skønne deraf, at da den nye Præst, Hr. Christian Nielsen, som Hertug Christian paa en Maade lod tvangsindsætte, skulde fremstilles for Menigheden, blev han fulgt rundt i Sognet af Herredsfogeden, som skulde beskytte ham, han medførte et Brev fra Hertugen *), hvori der staar, at Beboerne skal tage godt imod den nye Præst. Ja, man frygtede ligefrem, at det skulde gaa over til Haandgribeligheder.

»Menighedens Holdning og Poul Mikkelsens Afsættelse staar maa-ske i nøje Forbindelse med Anskaffelsen af Alteret i Hviding Kirke, idet det kan betragtes som et Nødskrig fra den i sin Tro betrængte Menighed til den hellige Trefoldighed, Madonna med Rosenkransen og alle Helgener, men især de 14 Nødhjælpere, Skt. Mikael og den hellige Leonard; man mærker Værkets billedforklarende Ophugning tydeligt, den præstelige Lærdom, især hvor det drejer sig om Fløjlbillederne, og netop i Valget af Temaer i disse Fløjlbilleder tror jeg ogsaa

*) Se herom H. Rørdam: Om Reformationen i Haderslev Amt og Sønderjydske Aarbøger 1889.

at kunne læse en vis Tendens, som stemmer godt sammen med, hvad vi ved om Hr. Poul Mikkelsen«. (Fuglsang).

Holder denne Antagelse Stik, er det da ogsaa med det samme slaaet fast, at Hviding Kirke har faaet sit kostbare Alter omkr. 1520.

=====

BENYTTET LITTERATUR:

1. Kirkekronik for Hviding Sogn.
(Al Oversættelse er foretaget af Lærerinde Frk. Marie Gommesen, Hviding).
2. Fuglsang, Fritz: Der Hochaltar zu Hvidding.
3. Kinch, I: Ribe Bys Historie og Beskrivelse.
4. Helms: Tufstenskirkerne.
5. Rørdam: Om Reformationen i Haderslev Amt.
6. Jørgensen, A., D.: Reformationen i Sønderjylland.
7. Sønderjydske Aarbøger.

Nu kommer det danske Foraar —

saa skal vi bruge de danske Gummistøvler
i Mærk og i Have!

Altsaa:

Dansk Galosche- & Gummifabrik
København Køge

Adda

Korsetterne virker slankende,
sitter eminent og er beha-
gelige i Brug.

**Svendborg
Boghvede & Havremølle**

Svendborg

absolut

ABSALON

naar Forsikring skal tegnes

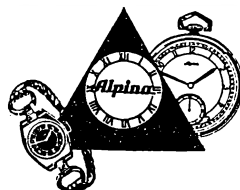
Automatiske Lokaltelefoncentraler
Fjernskrivemaskiner - Skibradio

STANDARD ELECTRIC A/S

Raadmandsgade 71. København N. Tlf. Taga 7000

Carl Jonsén

Urmager - Kgl. svensk Hofleverandør

Amagertorv 31 . København K
Telefon Byen 7754

Støt

de sønderjydske
Indsamlinger

Hellerup Skolæstfabrik

Aldersrogade 3 København
Telefoner 7519 . 9775

HAMMERSCHMIDT'S
Kliche Fabrikker AARHUS
AALBORG KØBENHAVN

RESERVERET

Ankerhus - Sorø

uddanner Husholdnings- og Skolekøkkenlærere, afholder 5 Mdr.s Kursus for unge Piger fra Maj og Novbr. - Plan sendes.
Magdalene Lauridsen.

Haslev Gymnasium - *Kostskole for Dreng*

Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.
Alle Oplysninger ved Henvendelse til

Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

Odense Fagskole - Tilskærerskole

Aarskursus for Faglærere - Tegne og Tilskærerkursus for Direktører og Syersker. - Sy- og Tilskærerkursus til privat Brug. - Kostskole og Hjem. - Skriv efter Plan.

Nathalie Hansen, Langelinie 29. Tlf. 2145
Statsanerkendt Grundlagt 1910 Besøgt af 8400 Elever.

Aktieselskabet

Indregistreret Varemærke

Herman A. Kähler

Keramisk Værksted

NÆSTVED

Eriksen & Christensen

Aktieselskab.

Korn og Foderstoffer

Esbjerg.

A/S FAKSE KALKBRUD

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Central 9123

JORDBRUGSKALK

97 pCt. kulsur Kalk i Varen, som den leveres - ca. 100 pCt. passerer 1 mm Sigte

Aktieselskabet

Dampmøllen Victoria

Odense.

Restaurant

Bryggergaarden - Odense

Byens bedste Spisested.

A/S Det Dansk-Franske Dampskibsselskab

St. Kongensgade 49. København.

Telefoner: 1243 — 12443 — 12843.

Dansk Andels Ægexport.

Axelborg. Vesterbrogade 4 a.

Telf. 2126 — 11126. København V.

Forlang altid nylagte Æg stemplet med D. A. Æ. - Mærke.

Ladelund Mælkeriskole,

Brørup St.

5 Mdrs. Landbrugskursus Nov.-Marts
9 — do. Novbr.-Juli
8 — Mælkerikursus Sept.-April
Uddannelse af Kontrolassistenter.
J. C. Overgaard.

Silkeborg Husholdningsskole

Statsanerkendt m. Barneplejeafd. Moderne Skole, smukt beliggende. Alm. og elektr. Køkken, Centralvarme, Bad. 5 Mdrs. Kursus beg. 4. Maj. Maanedskursus i Barnepleje alene afholdes i April. Progr. sendes. SYNNØVE LUND

Vordingborg Husmoderskole

Nyt Kursus begynder 4. Maj og 4. Novbr. - Barneplejeafdeling. - Elektrisk og alm. Køkken. - Kjølesyning.

Valborg Olsen. Telefon 275.

Snoghøj Gymnastikhøjskole Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 — Vinterskole.
Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

Gymnastikhøjskolen.

(Fra 1. April 1927 anerkendt og optaget paa Højskoleloven).

Plan med Oplysninger om Skolearbejdet og om Understøttelse gennem Amterne eller Elevforeningen „O. D.“ ved

NIELS BUKH,
Ollerup.

Gummistøvler

Carl J. Ulrich & Søn

Aktieselskab

Haslev - Telefon 600

BAMBA'S

Smør og Kaffe

Sønderjyds Teglinde

Nordre Fasanvej 127 - København N.
Telf. C. 4520 — Tage 1700 — Tage 1717

Facadesten, flammede Sten, Tagsten, Drænrør
Alle Bygningsartikler

De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab
Tlf. 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.
Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

Paasch & Larsen, Petersen
Aktieselskab

HORSENS Telefoner: 207 — 807 — 808

Foreslaa Deres Nabo at abonnere paa
„Sønderjyds Maanedsskrift“
Kr. 6.00 aarlig.

Skal man til og fra

Sønderjylland

benytter man

Sydfynske Jernbaner

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

Graasten Teglværk

G R A A S T E N

Støt dansk Industri

H. A. GRUBERTS SØNNER

Aktieselskab

Metalvarefabrik

Frankrigsgade 40

København S.

P. A. KRUUSE

cand. pharm. — ODENSE

Fabrik: Kochsgade 29

Butik og Kontor: Flakhaven 1

Telefon 227

Forlang **Gulvtæpper**

fra

Sønderjyds Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY

Højer

H. Rasmussen & Co.

Aktieselskab.

Frederiksgade 37-39. Telf 59.

Odense.

Jernstøberier

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkontrollens selvvirkende Kontrol.
Antager Frøavlere.

Rio Radiatorer

Ribe Centralvarme-
Kømfurer

Ribe Centralvarme-Kamin

Ribe Kakkelovne

Ribe Kaminer

A/S Ribe Jernstøberi

Ribe Telf. 261 (2 Linjer)
Grundlagt 1848

Ja-men

Jomas

Kaffe

smager bedst

Frøkontrollen
paa egne moderne Maskiner.
Carl Schepers, Blyhvn. Statst. 1888.
Egen Anpart.

C.L.O.C. BRUN ETIKET.

C.L.O.C. ORANGE.

C.L.O.C. CACAO.

De originale danske Likører.